

NOVERBAL KOMMUNIKATIV VOSITALAR TADQIQI

Yusupova Ziynat, UrDU tayanch doktoranti

ИССЛЕДОВАНИЕ СРЕДСТВ НЕВЕРБАЛЬНОЙ КОММУНИКАЦИИ

Юсупова Зийнат, докторант УрГУ

RESEARCH OF NONVERBAL COMMUNICATION MEANS

Yusupova Ziynat, PhD student, Urgench State University

Annotatsiya. Mazkur maqolada zamonaviy tilshunoslik, tarjimashunoslikdagi noverbal kommunikativ vositalar, ularning turlari va kommunikatsiya jarayonidagi ahamiyati tadqiqiga bag‘ishlangan ilmiy izlanishlarga atroflicha to‘xtalingan, maqola muallifi tahlili keltirilgan xorijlik hamda mamlakatimiz olimlarining ishlariga o‘z munosabatini bildirgan.

Kalit sozlar. Noverbal kommunikativ vositalar, kasbiy etiket, milliy-madaniy nutq me‘yorlari, antropologik tadqiqotlar, psixologik tadqiqotlar, etnik tadqiqotlar.

Аннотация. В данной статье подробно излагаются научные исследования, посвященные изучению невербальных коммуникативных средств в современной лингвистике, переводоведении, их видов и значения в процессе общения, автор статьи выразил свою реакцию на работы зарубежных и отечественных ученых, анализ которых был представлен.

Ключевые слова. средства невербального общения, профессиональный этикет, нормы национально-культурной речи, антропологические исследования, психологические исследования, этнические исследования.

Annotation. This article analyzed scientific research devoted to the study of non-verbal communication means in modern linguistics, translation studies, their types and meaning in the process of communication; the author of the article expressed his reaction to the work of foreign and local scholars.

Key words. means of non-verbal communication, professional etiquette, norms of national-cultural speech, anthropological research, psychological research, ethnic studies.

KIRISH

Zamonaviy tilshunoslik va tarjimashunoslikdagi noverbal kommunikativ vositalar tadqiqi ilm-fanning ko‘plab boshqa sohalaridagi tadqiqot natijalariga tayanadi. Hattiharakatlarning ekspressiv va kommunikativ potensiali ko‘pgina akademik fan sohalarining

qiziqish markazida bo‘lishi ajablanarli emas, masalan, psixologiya, sog‘liqni saqlash sohalari, shu jumladan tibbiyot ham, tilshunoslik, antropologiya, sotsiologiya, insonning jismoniy ishlashi va dam olishi, media tadqiqotlari va aloqa, ijro etish, san’at, madaniyat va etnik tadqiqotlar, gender va jinsiy tadqiqotlar, kompyuter texnologiyalariga oid fanlar,

yusupovaziynat@gmail.com

ta’lim va boshqalar. Bundan tashqari, raqs harakati terapiyasi, tana psixoterapiyasi yoki neyroreabilitatsiya kabi ko‘plab terapiya shakllari terapevtik vosita sifatida tana harakatidan foydalanadi. Biroq, quyida aytib o‘tilganidek, tana harakatiga qiziqish va uning kognitiv, hissiy va interaktiv jarayonlar bilan aloqasi yaqinda paydo bo‘lgan hodisa emas, balki tarixan uzoq davom etgan an'anaga ega. Quyida bu borada qilingan ishlarga atroficha to‘xtalamiz.

ADABIYOTLAR TAHLLILI

Kolin Cherri, kognitiv olim va elektron muhandis, o‘zining “*On Human Communication*”¹ (Inson bilan muloqotda) kitobida axborot nazariyasi va kibernetikaning ma’noga taalluqli ilmiy va matematik yo‘naltirilgan tahlili, shu jumladan aloqaning mantiqiy tahlilining falsafiy va amaliy oqibatlarini ko‘rib chiqadi.

Jurnalistika sohasi vakillari Edvin Emiri, P.H.Ault va V.K.Agi tomonidan chop qilingan “*Introduction to Mass Communication*”² (Ommaviy muloqotga kirish) nomli kitobida esa ommaviy muloqot turining zamonaviy jamiyatda, ayniqsa AQSh matbuoti, radios, televideniesi va filmlarining keng qamrovli tarixi haqida batafsil hikoya qilinadi. Tilshunos olim G.N.Gordonning “*Communication and media*”³ (Kommunikasiya va media) nomli kitobi ommaviy va shaxslararo muloqotning asosiy elementlarini, shu jumladan ularning hozirgi madaniy hayotdagi ahamiyatini batafsil o‘rganishga bag‘ishlangan bo‘lsa, uning “*Persuasion Theory and Practice of Manipulative Communication*”⁴ (Ishontirish: Manipulyativ aloqa nazariyasi va amaliyoti) asarida targ‘ibot, ta’lim va ommaviy kommunikatsiya vositalari orqali e’tiqodlar, munosabatlar va fikr bildirish va o‘zgartirishni o‘rganish kabi muammolar muhokamaga tortilgan. E.T.Holning “*The Hidden dimension*”⁵ (Yashirin o‘lchov) nomli ilmiy izlanishlari empirik dalillar, chizmalar va

fotosuratlar bilan tasvirlangan “proksemika” va hamroh unsurlar kabi noan’anaviy xususiyatlarga bag‘ishlagan. Britaniyalik matematik, mantiqshunos, faylasuf A.N.Vaythed⁶, simvolizmning kelib chiqishi, qo‘llanilishi va klassifikasiyasini shaxs va tarixiy-ijtimoiy nuqtai nazaridan qisqa va aniq tushuntirib bergan. Mashhur psixolog A.Piz muloqotning asosiy imo-ishoralari va ularning kelib chiqishi haqida o‘z fikrlarini bayon qilgan. O‘zbek tilshunosi A.Nurmonov noverbal vositalarning turlari, ularning kommunikatsiya jarayonidagi ahamiyatini tahlilga tortadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur maqola oldiga qo‘yilgan muammolar yechimiga javob topish uchun tilshunos olimlarning bu boradagi tadqiqotlari va tahlili diqqat markazimizda bo‘ldi. Ushbu tahlillarga o‘zimizning ilmiy munosabatimizni bildirish uchun noverbal kommunikativ vositalar tadqiqini qiyosiy-tarixiy jihatdan o‘rgandik va o‘z xulosamizni misollar orqali isbotlashga harakat qildik.

TAHLILLAR VA NATIJALAR

Tilshunos olim G.N.Gordonning “*Communication and media*”⁷ (Kommunikasiya va media) nomli kitobi ommaviy va shaxslararo muloqotning asosiy elementlarini, shu jumladan ularning hozirgi madaniy hayotdagi ahamiyatini batafsil o‘rganishga bag‘ishlangan bo‘lsa, uning “*Persuasion Theory and Practice of Manipulative Communication*”⁸ (Ishontirish: Manipulyativ aloqa nazariyasi va amaliyoti) asarida targ‘ibot, ta’lim va ommaviy kommunikatsiya vositalari orqali e’tiqodlar, munosabatlar va fikr bildirish va o‘zgartirishni o‘rganish kabi muammolar muhokamaga tortilgan. Ushbu tadqiqot ishlari maqola, tezis, referat shaklida bo‘lib masalaning eng muhim tadqiqot talab jihatlarini sanab o‘tish bilan kifoyalangan.

Noverbal kommunikativ vositalar antropologik va psixologik tadqiqotlarda ham o‘z

¹ Colin Cherry On Human Communication A REVIEW, A SURVEY, AND A CRITICISM, 1956, 217p.

² W. K. Agee, P. H. Ault, E. Emery, Introduction to Mass Communication, Harper Collins College Publishers, 1994, P.15

³ Gordon, George N. Communications & Media: Constructing a Cross-Discipline. New York: Hastings House, 1975, 29 p.

⁴ George N. Gordon Persuasion Theory and Practice of Manipulative Communication, Hastings House Publishers, 1971, 4p.

⁵ Hall E.T. THE HIDDEN DIMENSION, Garden City, N.Y.: Doubleday, 1966, 41p.

⁶. Whitehead A. N. Symbolism, Its Meaning and Effect. New York: Macmillan Co. 1927

⁷ Gordon, George N. Communications & Media: Constructing a Cross-Discipline. New York: Hastings House, 1975, 29 p.

⁸ George N. Gordon Persuasion Theory and Practice of Manipulative Communication, Hastings House Publishers, 1971, 4p.

aksini topgan. Xususan, umumiy kitobxon tushinishi uchun oson uslub va hazil tariqasida yozilgan E.T.Holning “*The Hidden dimension*”⁹ (Yashirin o’lchov) nomli ilmiy izlanishlari empirik dalillar, chizmalar va fotosuratlar bilan tasvirlangan “proksemika” va hamroh unsurlar kabi noan’anaviy xususiyatlarga bag’ishlagan. Bundan tashqari, F.V.Matson va Ashli Montagu, “*The Human Dialogue; Perspectives on Communication*”¹⁰ (Inson dialogi; muloqot maqsadi) risolasida bu nutqiy komponentlar zamonaviy jamiyatdagi muloqotning deyarli barcha sohalariga, jumladan, ta’lim, din va ijtimoiy muammolarga taalluqli ekanligi haqida fikr bildirgan. Noverbal vositalarning kasbiy etiket va milliy-madaniy nutq me’yorlarining ajralmas qismi ekanligi haqidagi qarashlar deyarli barcha sohaga oid tadqiqotlarda o’z aksini topgan.

Noverbal kommunikativ vositalarning milliy madaniy ramziy xususiyatlari, ishora va shovqin turlariga ajratish mumkinligi to’g’risidagi fikrlar ayrim tadqiqotlarda kuzatiladi. Jumladan, Amerikalik muxandis va ilmiy fantastik asarlar muallifi J.R.Pirsning “*Symbols, Signals and Noise*”¹¹ (Ramz, ishora va shovqin) nomli asarida aloqa jarayonlari, axborot nazariyasi, kibernetika, aloqaning matematik modellari, entropiya, kodlash usullari va unga aloqador masalalarni o’rganish bo'yicha nomutaxassislar uchun mo’ljallangan qo’llanmasi; A.G.Smit “*Communication and culture*”¹² (Muloqot va madaniyat) nomli tadqiqotida aloqa nazariyasi va amaliyotiga ixtisoslashgan yondashuvlarning keng qamrovli antologiyasi, shuningdek, til, noverbal muloqot, ommaviy aloqa va mavzuning boshqa jihatlari bo'yicha ko‘plab maqolalarida, turli sohalarga xos bo’lgan muayyan vositalarning dominantligi borasidagi fikrlari bayon qilingan.

Britaniyalik matematik, mantiqshunos, faylasuf A.N.Vaythed¹³, simvolizmning kelib chiqishi, qo’llanilishi va klassifikasiyasini shaxs va

tarixiy-ijtimoiy nuqtai nazaridan qisqa va aniq tushuntirib bergan. Ko’rib turganimizdek, noverbal kommunikativ vositalar simvol, signal va shovqinga oid nazariy qarashlar bilan tushuntirishga harakat qilingan. Bir vaqting o’zida tilga bog’liq, lekin tilshunoslikning asosiy sohalaridan farq qiluvchi, har bir til va shu tilda muloqot qiluvchi xalqning o’zigagina xos bo’lgan aloqa vositalari tizimidir. Tadqiqotlarda ushbu vositalarni ramz, imo, ishora, shovqin, ovoz, tovush, belgi, hatti-harakat sifatida atab ularning muloqot mazmuniga ta’siri haqidagi bir qancha nazariyalar e’tiborga molikdir.

Shunisi e’tiborga loyiqliki, ko’plab tadqiqotlar o’tkazilganiga qaramay, tana harakati va uning kognitiv, hissiy va interaktiv jarayonlar bilan aloqasi haqida umumiy empirik bilimlar to’plami hali ham rivojlanmagan. Buning sabablaridan biri hozirda mayjud bo’lgan o’quv fanlari o’rtasidagi ilmiy muloqotning kamligi va tarixan oldingi tadqiqot davrlaridagi mavjud bilimlarning bizgacha yetib kelmaganligidir. Shu qatorda, hatti-harakat bo‘yicha fanlararo diskursda terminologiya va metodologiyadagi farqlar nutq muloqoti tadqiqi uchun tegishli to’siqlardir¹⁴. (Muallif tarjimasi)

Mashhur psixolog A.Piz muloqotning asosiy imo-ishoralarini va ularning kelib chiqishi haqida o’z fikrlarini bayon qilgan. Bunga ko’ra, butun dunyoda asosiy muloqot imo-ishoralarini bir-biridan farq qilmaydi. Odamlar xursand bo’lganda tabassum qiladilar, g’amgin bo’lsalar qoshlarini chimiradilar, g’azablansalar g’azabnok ko’z qarash qiladi¹⁵. (Muallif tarjimasi) Ammo yuqorida tilga olingan imo-ishoralar muloqot jarayonida hamma vaqt ham barchaga birdek ma’lum bo’lgan shakl va holatlarda namoyon bo’lmasligi mumkin. Bu noverbal kommunikativ vositalar so’zlovchimimg shaxsiy temperamenti, xarakteri va tinglovchiga bo’lgan munosabati asosida yuzaga keladi. Ushbu individual xususiyatlar milliy-madaniy qarashlarga har doyim ham bog’liq bo’lmaydi. Bu insonning shaxsiy hissiy,

⁹ Hall E.T. THE HIDDEN DIMENSION, Garden City, N.Y.: Doubleday, 1966, 41p.

¹⁰ Ashley Matson, Floyd W. And Montagu The Human Dialogue; Perspectives on Communication , Free Press, 1967

¹¹ Pierce J.R. Symbols, Signals and Noise; The Nature and Process of communication, Harper & Brothers (January 1, 1961)

¹² Smith A.G. (ed.), Communication and Culture Holt, Rinehart and Winston, January 1, 1966

¹³ Whitehead A. N. Symbolism, Its Meaning and Effect. New York: Macmillan Co. 1927

¹⁴ Hedda Lausberg (ed.) Understanding Body Movement, Berlin 2013, pp 1

¹⁵ Pease A. Body Language: How to Read Others' Thoughts by Their Gestures, Sheldon Press; 3rd edition (18 September 1997)

axloqiy, nutqiy, ruhiy holatini to‘liq qamrab olgan munosabat va uning ifoda shaklidir.

Insonlarning ma‘lum bir sharoitlarda muayyan noverbal kommunikativ vositalarni ishlatishi bo‘yicha aniq yo‘riqnomalar ishlab chiqilmagan. Chunki qanday noverbal kommunikativ vositalarni qo‘llash har bir insonning o‘ziga xos bo‘lgan qobiliyati hisoblanadi. Amerikalik psixologlar M.Sukerman, D.DePaulo va R.Rozentalning fikriga ko‘ra, odamlar aldayotganlarida ko‘pincha bir nechta hatti-harakatlarni namoyon qilarkan:

suhbat paytida ko‘z qarashini yashirish;
suhbatda jarayonidagi o‘rinsiz to‘xtamlar qilishi;

ovozini balandlatish;
so‘zlarning ataylab talaffuz va artikulyatsiyasini tanlash;
savolga javob berish vaqtini kechiktirish;
tana hatti-harakati va holatining keskin o‘zgarishi;

tabassumning kamayishi;
nutq tezligining pasayishi¹⁶.(Muallif tarjimasi)

Biz ko‘pincha jismoniy xususiyatlar asosida insonning shaxsiyati yoki hatti-harakati haqida hukm chiqaramiz va tadqiqotchilar bunday tez chiqarilgan hukmlar ko‘pincha noto‘g‘ri ekanligini e’tirof etishadi¹⁷ . (Muallif tarjimasi) Albatta hatti-harakatlar inson xarakterini namoyon qiluvchi omil hisoblanadi, lekin bu har doim ham muloqot jarayonida so‘zlovchining salbiy, ijobiy yoxud betaraf ma’nolaridan qaysi biri nazarda tutilganligini tinglovchi tushunmasligi mumkin. Masalan, tinglovchi nuqtai nazarida ijobiy shaxs deb hisoblagan insoni salbiy fikr imo-ishoralarini suhbat jarayonida namoyon qiladi. Bu kuzatuvchan tinglovchi ongida tushunmovchilikni yuzaga keltiradi. Demak, insonlar muloqotida biron bir shaxs to‘g‘risida aniq to‘xtamga kelishdan oldin uning verbal va noverbal hatti- harakatlarini kuzatish zarur bo‘ladi.

Tilshunoslik tadqiqotlarida kinemik vositalar bilan bir qatorda prosodik vositalar noverbal kommunikatsiya vositalar turi sifatida e’tirof etilgan.

¹⁶ Zuckerman M., DePaulo & Rosenthal R. (1981). Verbal and nonverbal communication of deception. Advances in Experimental Social Psychology, 14, 1–59.

¹⁷ Wells W., Siegel, B. (1961). Stereotypes somatypes. Psychological Reports, 8, 77–78., Cash, T., & Kilcullen, R. (1985).

O‘zbek tilshunosi D.A.Abduaizizova qiyosiy tilshunoslikka oid tadqiqotida quyidagi fikrlarni bildirgan: “Parafonetik vositalarni tipologik o‘rganishda turli xil nutq mexanizmlari bilan halqum alohida ahamiyatga ega bo‘lib, bu laringalizatsiya kabi hodisalarini aniqlashga imkon beradi. Faringealizatsiya, velarizatsiya, aspiratsiya, preaspiratsiya va glottalizatsiya, halqumning holati segmentar va supersegmental xususiyatlarni aniqlash imkonini beradi, bu parafonetik vositalar uchun ham juda muhimdir. Ingliz va rus tillarida orqa halqum va faringeal undoshlar yo‘qligi sababli hiqildaq funksiyasi juda cheklangan bo‘lsa, o‘zbek tilida /q,x / va faringeal /h/ kabi orqa glottallahgan fonemalar borligi sababli halqumning boy funksiyasi bilan ajralib turadi.”¹⁸ Segmantal va supersegmantal xususiyatlar deganda olim so‘zlarda tovush, urg‘u bo‘g‘inning qisqa yoki cho‘zib talaffuz qilinishi, ohangning turli yo‘sinda o‘zgarishini nutqning artikulyatsion holati bilan bog‘liq holda tushuntirishga harakat qilgan. Demak, muayyan mazmundagi nutq holati uchun tovush hosil qiluvchi organlar o‘ziga xos, tartibli harakat qiladi. Bu prosodiyaning fonetik asosidir.

Bu borada rus tilshunosi E.D.Polivanov “so‘zlarning ma‘nosini turli xil tovush o‘zgarishlari bilan to‘ldiriladi, ular asosan ovoz ohangini shu jumladan imo-ishoralarni ham o‘z ichiga oladi (bundan tashqari, nutq tempi, nutq hosil qiluvchi artikulyasion organlarning alohida o‘ziga xos tusdagi harakati, masalan, ularning sust yoki shiddatli faoliyati va boshqalar). Nutq jarayonining ushbu jihatlarini til haqidagi fanga ya‘ni tilshunoslikka aloqasi yo‘q, deb o‘ylamaslik kerak. Albatta, bu faktlarni hisobga olish tilshunoslikning maxsus mustaqil bo‘limiga xos bo‘lib, bu o‘z navbatida tilshunoslikning alohida bir sohasi sifatida ohangdorlik, imo-ishora va shu kabi nutqning boshqa tarkibiy qismlariga oid nutqning dramatik san’at nazariyasi bilan uzviy bog‘liqdir”¹⁹ degan o‘rinli fikrlarni bildirgan. Noverbal yoki nolisoniy kommunikativ vositalar og‘zaki muloqotning ajralmas qismi bo‘lib, odatda ular inson nutqini

¹⁸ Абдуазизова Д. А. ‘Сравнительно-типологический анализ паралингвистических средств (на материале английской, узбекской и русской вербальной и невербальной коммуникации)’ 1997. Автореферат, 19 бет

¹⁹ Поливанов Е.Д. По поводу «звуковых жестов» японского языка. – В кн.: Статьи по общему языкознанию. М., 1968, с. 296.

mazmunan boyitadi va inson aytishni istagan lekin, so‘z bilan ifodalashi qiyin bo‘lgan his-tuyg‘u va munosabatini to‘liq holda ifodalashga xizmat qiladi. Og‘zaki bo‘lmagan muloqot, emotsiyal intonatsiya, yordamchi til, ishora tili, eksternal (tashqi) ma‘no, emotsiyal kinema, ekstralengvistik faktor kabi nomlar bilan ifodalanmoqda²⁰. Demak, noverbal kommunikativ vositalar nutqning bevosita hamroh komponentlari bo‘lib, ularning taksonomiyasi borasidagi fikrlar turlichadir. Ohang agglyutinativ tillar tizimida kuchli qudratga ega. Suhbat jarayonida tilning morfologik sistemasida leksik ma‘noga ega bo‘lmagan so‘z turkumlari ham ohang yordamida muloqot mazmunini belgilovchi omilga aylanishi mumkin. Bunga misol sifatida, o‘zbek tilidagi quyidagi jumlanı misol sifatida keltirish mumkin:

-Ufff....

- Nega uflaysan, buncha noshukur bo‘lma!

Ushbu jumlada so‘zlovchining tashvishli, ishi yurishmagan, chorasisizlik, uni noto‘g‘ri tushunayotganliklarini ifodalovchi prosodik vosita shaklidagi *uf* xitob so‘zi suhbatdosh tomonidan qilingan murojaatda leksik ma‘noga ega bo‘lib, ushbu kontekstda noshukurlik deb tushunilgan. Demak, prosodik vositalar nutqning to‘ldiruvchi komponentlari bo‘lib so‘z bilan ifodalash qiyin yoki noqulay bo‘lgan holatda yordamchi vosita sifatida qo‘llaniladi. Ma‘lumki, noverbal kommunikativ vositalar inson ichki hissiy holatining tashqi ifodasidir.²¹ Chunki insonlar muloqot jarayonida boshqa bir ishtirokchiga hech qanday so‘z ishlatmasdan ham o‘zida kechayotgan yashirin his-tuyg‘ularini namoyon qilishi yoki sodir bo‘layotgan voqeа-xodisalarga shu yo‘sinda munosabat bildirishi mumkin. Aytigan yoki qilingan ishni insonga qanday ta‘sir qilayotganini ham imo-ishoralar, tana harakatlari, yurish-turishiga qarab aniqlasa bo‘ladi.

O‘zbek tilshunosi A.Nurmonov noverbal vositalarning turlari, ularning kommunikatsiya jarayonidagi ahamiyatini tahlilga tortadi. U fikr ifodalashda tilga yondosh bo‘lgan, funksional jihatdan uni kompensatsiya qiluvchi yoki kuzatib boruvchi paralingvistik vositalar haqida to‘xtalib, aloqa-aratashuvda ahamiyatli bo‘lgan ovozning sifatiyi, miqdoriy xususiyatlari, shuningdek, imo-

²⁰ Yusupova Z. Jahon tilshunosligida verbal va noverbal muloqot vositalarining tadqiqi muammolari, Xorijiy filologiya: til, adabiyot, ta‘lim. №1 (86), 2023, 80-b

²¹ Дмитриева Ю. В. “Невербальная семиотика я ее отражение лексико-фразеологическими средствами языка

ishoralar tilshunoslikning o‘rganish obyekti bo‘lishi darkorligini ta’kidlab o‘tadi.²² Darhaqiqat, noverbal kommunikativ vositalar tadqiqi bu sohadagi tushunmovchiliklarga va aloqa-aratashuvning sifatlari bo‘lishiga zamin yaratadi. Ushbu tadqiqotlar ma‘lum ma’noda tarjimashunoslikka xizmat qiluvchi ahamiyatga ega bo‘lib, noverbal vositalarning so‘zdagi ifodasi paralingvistik, neyrolingvistik, pragmalingvistik, psixolingvistik talqiniga asoslansa bu o‘z navbatida matnning ham sifati va ishonchliligin ta‘minlaydi.

XULOSA

Noberbal muloqot, tana tili, imo-ishoralar, qanday kiyinishimiz yoki harakat qilishimiz, qayerda turganimiz shuningdek, ayrim olimlar nuqtai nazarida hidimizni ham qamrab oladi. Hattoki boshqalar bilan beixtiyor muloqot qilishning ham ko‘plab nozik usullari mavjudligi psixologiyada tasdiqlangan. Misol uchun, ovoz ohangi kayfiyat yoki hissiy holatga ishora qilishi, qo‘l harakatlari yoki imo-ishoralar esa muloqot xabariga qo‘shimcha ma‘no kasb etishi mumkin. Ayrim tadqiqotlarda olimlar, vizualizatsiya – grafiklar va diagrammalar, xaritalar, logotipler va boshqa ko‘z bilan ilg‘asa bo‘ladigan imo-ishoralar orqali yetkaziladigan xabarlar bilan muloqot qilishlari mumkinligini ko‘rsatadilar.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Colin Cherry On Human Communication A review, a survey, and a criticism, 1956, 217p.
2. W. K. Agee, P. H. Ault, E. Emery, Introduction to Mass Communication, Harper Collins College Publishers, 1994, P.15
3. Gordon, George N. Communications & Media: Constructing a Cross-Discipline. New York: Hastings House, 1975, 29 p.
4. George N. Gordon Persuasion Theory and Practice of Manipulative Communi-cation, Hastings House Publishers, 1971, 4p.
5. Hall E.T. The Hidden Dimension, Garden City, N.Y.: Doubleday, 1966, 41p.
6. Whitehead A. N. Symbolism, Its Meaning and Effect. New York: Macmillan Co. 1927

(на материале английского, немецкого и русского языков), Автореферат дисс. ученой степени кандидата филологических наук, 2013, 10-11р

²² Nurmonov A. Tanlangan asarlar (Selected works), Tashkent: Akademnashr, 2012, Vol. 1, 416 p.

7. Gordon, George N. Communications & Media: Constructing a Cross-Discipline. New York: Hastings House, 1975, 29 p.
8. George N. Gordon Persuasion Theory and Practice of Manipulative Communication, Hastings House Publishers, 1971, 4p.
9. Hall E.T. The Hidden Dimension, Garden City, N.Y.: Doubleday, 1966, 41p.
10. Ashley Matson, Floyd W. And Montagu The Human Dialogue; Perspectives on Communication, Free Press, 1967
11. Pierce J.R. Symbols, Signals and Noise; The Nature and Process of communication, Harper & Brothers (January 1, 1961)
12. Smith A.G. (ed.), Communication and Culture Holt, Rinehart and Winston, January 1, 1966
13. Whitehead A. N. Symbolism, Its Meaning and Effect. New York: Macmillan Co. 1927
14. Hedda Lausberg (ed.) Understanding Body Movement, Berlin 2013, pp 1
15. Pease A, Body Language: How to Read Others' Thoughts by Their Gestures, Sheldon Press; 3rd edition (18 September 1997)
16. Zuckerman M., DePaulo & Rosenthal R. (1981). Verbal and nonverbal communication of deception.
17. Wells W., Siegel, B. (1961). Stereotypes somatypes. Psychological Reports, 8, 77–78., Cash, T., & Kilcullen, R. (1985).
18. Абдуазизова Д. А. ‘Сравнительно-типологический анализ паралингвистических средств (на материале английской, узбекской и русской верbalной и неверbalной коммуникации)’ 1997. Автореферат, 19-бет
19. Поливанов Е.Д. По поводу «звуковых жестов» японского языка. – В кн.: Статьи по общему языкознанию. М., 1968, с. 296.
20. Yusupova Z. Jahon tilshunosligida verbal va noverbal muloqot vositalarining tadqiqi muammolari, Xorijiy filologiya: til, adabiyot, ta'lim. №1 (86), 2023, 80-b.
21. Дмитриева Ю. В. “Невербальная семиотика я ее отражение лексико-фразеологическими средствами языка (на материале английского, немецкого и русского языков), Автореферат дисс. ученой степени кандидата филологических наук, 2013, 10-11р
22. Nurmonov A. Tanlangan asarlar (Selected works), Tashkent: Akademnashr, 2012, Vol. 1, 416 p.

